

„János úr készül...”

Nagy ünnepünkre készülve fellapoztam ének-zenekönyveimet megfelelő anyagok után kutatva, amiket dalárdáink és szólóénekesünk elő tudnának adni. A rengeteg anyag között egy roppant érdekes könyvre akadtam. Móser Zoltán: „Mély kútba tekinték” című, 1995-ben, Székesfehérváron kiadott művét forgatva, megláttam benne János Zsigmond fejedelmünk közismert képét, a latin kör és aláírással. (Érdekes volt már a képaláírás magyar fordítása: Te, aki rátekintesz a magyar János Zsigmond arcára, arra kényszerülsz, hogy megsírasd a magyar nyomorúságot.) Érdekfeszítő felfedezés volt: Mit keres János Zsigmond egy zenekutató, zenetárgyú könyvében? Elolvastva a kb. 5 oldalnyi, a képhez kapcsolódó anyagot, úgy vélttem, hogy most, július 7-e táján jó lesz néhány sort írni erről, mert Erdélyország Történeti Tára Mindszenty Gábor naplójából úgy idéz, hogy ezen a napon 1540-ben, reggel 8 órakor született János Zsigmond.

Móser Zoltán zenekutató ugyanolyan utakat jár végig e tárgy kapcsán, mint ami nekünk, mindnyájunknak is gyermekkori élménye lehetett, kellett legyen, éljen nagy hazánk bármely területén. Én is emlékszem, hogy még iskoláskorom előtt szülőfalum, Lókod iskolájának udvarán a velem egykorúakkal és nagyobbakkal játszottunk, énekeltek: János úr készül németi Bécsbe, / Lovai vannak nyergelőbe, / Hajtsd előre magadot, / Azt a hosszú hajadot, / Karcsú derekadot. Közben fogtuk egymás kezét, köralakzatban menetelve, tánclépéseket lejtve. Ugyanezt a szöveget majd később az iskolában is megtanultuk, más változatát is megismertük: Kis kacska fürdik fekete tóba, / Anyjához készül Lengyelországba. Anyaországi iskolámban én is szívesen tanítottam e dalokat tanulóinknak. A zenekutató is több helyen felleli ezeket az énekformákat: Diószeg, Tallós a Duna mentén, a Mátyásföldön, a Barcaságban Krizbán, Győr-Sopronban Farádon, a Zobor vidéki Zséren és Békés megyében is a helység megjelölése nélkül.

De ki ez a János úr? Mi az a bécsi út? A felnyergelt lóval ki hová tart? Egy említett változat miért anyjához készülődni látja Lengyelországba a kis kacsát? – teszi fel a kérdéseket a könyv szerzője. A nagyon izgalmas válaszáért a történelem lapjaihoz fordul. Itt válhatik meleggé a szívünk, amikor a népköltészet tájairól a történelmi feljegyzések fényébe jutó kutató is helyrehozza unitárius fejedelmünknek a katolikus és protestáns történészek által tudatosan eltorzított képét, miszerint csenevész, gyenge testalkatú, értelmileg is fejletlen, az ivászatot kedvelő stb. ember volt a válasz-

tott király, Erdély fejedelme. A szerző a Magyar Nemzet Története V. kötetéből idéz (1897): „...sokat ígérő gyermek volt... Mikor 1552-ben 12 éves korában anyja kíséretében lóháton elindult a lengyel számkivetésbe, egészen elbájolta a kassaikat. Nagy, szép és eszes fiúnak mondja Tinódi. Ferdinánd követei, akik Lengyelországban látták, szintén kedvezően ítélték róla: dicsvágyó gyermeknek találták, kit nem lehet megijeszteni. Már akkor rossz néven vette anyjától, hogy Magyarországból távozott, s folyton haza vágyott. Mikor végre trónra lépett, ifjú korához képest meglepő értelemmel, buzgalommal és eréllyel vezette a kormányhatalmat.” Miért idézi ezt a szerző? Mert kutatásai eredménye szerint és a népköltészet sajátossága szerint a nép ajkán keletkező, továbbélő és bővülő alkotásokban csak azoknak nevét őrzik meg, akiket nagyon tiszteltek és szerettek az emberek. Az énekekben, mondókákban, rigmusban és annak változataiban a János úr mögött „emlékezetes esemény, híres személy” kell, hogy álljon. A személy nevéből és más utalásokból (németi Bécs, Lengyelország stb.) arra következtet a szerző, hogy az nem lehet más, mint János Zsigmond. Móser Zoltán idézi Kiss Áron 1891-ben megjelent gyűjteményéből a Bornemisza Péter 1586-ban írott gyűjteményében található feljegyzést, mely szerint valakit Bécsbe „követségbe elküldött vala az Erdeli Janos Wajda”, s akit aztán ott fogva is tartanak „harmad fel eztendeig”. Valóban János Zsigmond kétszer is elküldte Bécsbe egyik hívét, Báthory Istvánt, későbbi utódját, még későbbi lengyel királyt. A második útján I. Miksa fogságba veti, ahonnan csak két és fél év múlva szabadul. Zavarossá válhatik a kép összevetve a történelmi tényeket a népköltés „adataival”. Báthory István megy követségbe, és akkor miért készül János úr németi Bécsbe? A szerző így oszlatja el a homályt: „A népköltészet lényege, hogy stilizál, konkrét helyet és időt megszüntet, variál, változtat.” „Ilyen pontosságot senki ne várjon és ne kérjen számon a népköltészettől, mert nem ez a lényege.” Hozzáteszi mintegy summázásként: „talán a két népszerű szent, az apostol és az evangélista János alakja és János Zsigmond személye összeolvadt, és lett a népköltészetben egy állandó, tisztelt és szeretett személy.”

Legyen köszönet Móser Zoltán kutatónak ez izgalmas és számunkra nagyon fontos felfedezésért. Ezért is énekeljük, énekeltesük népköltészetünk csodás, megtartó erejű alkotásait!

Balácsi László